

Oude ambachtelijke beroepen in de Kop van Overijssel

Een onderzoek naar de kansen om de ambachten van riettelers, beroepsvissers
en punterbouwers in stand te houden

Oude ambachtelijke beroepen in de Kop van Overijssel

Een onderzoek naar de kansen om de ambachten van riettelers, beroepsvissers en punterbouwers in stand te houden

Datum: 22 maart 2018

Uitgebracht aan: Provincie Overijssel
De heer Karnebeek
Postbus 10078
8000 GB ZWOLLE

Opgesteld door: LTO Noord
Postbus 240
8000 AE ZWOLLE

In samenwerking met: NetVISwerk
Postbus 240
8000 AE ZWOLLE

Contactpersoon: Karin Spijker
kspijker@ltonoord.nl
06 10 65 49 09

Inhoudsopgave

1. Aanleiding	1
2. Aanpak	2
2.1 Literatuuronderzoek	2
2.2 Groepsgesprekken en interviews	2
3. Achtergrondinformatie	3
3.1 Ambachtelijke beroepen in Overijssel	3
3.2 Beroepsvisserij	4
3.3 Rietsnijders	4
3.4 Punterbouwers	5
4. Huidige situatie van oude ambachtelijke beroepen in de Kop van Overijssel	6
4.1 Beroepsvisserij	6
4.2 Riettelers	8
4.3 Punterbouwers	11
4.4 Cultureel erfgoed	12
4.5 Subsidiemogelijkheden	12
5. Conclusies en aanbevelingen	14
5.1 Conclusies	14
5.2 Aanbevelingen	15
Literatuur	19
Bijlage	21

1. Aanleiding

Als er ergens ambachtelijke beroepen nauw verweven zijn met het landschap, dan is het wel in de Kop van Overijssel. Eeuwenlang is het landschap hier gevormd door boeren, rietsnijders, verveners, botenbouwers en vissers. Vaak was de broodwinning een combinatie van deze beroepen. Tegenwoordig worden er nog een aantal ambachtelijke beroepen beoefend die dit gebied nog steeds kenmerken. Riettelers zorgen dat de waterrijke gebieden van de Weerribben en de Wieden niet dichtgroeien en dat de rietcultuur blijft bestaan, wat zowel vanuit natuur als landschappelijk oogpunt van belang is. Ook functioneert het gebied op deze manier als waterbuffer voor het omliggende land. Tegelijkertijd leveren zij de grondstof voor een natuurlijke, duurzame dakbedekking. De beroepsvissers dragen actief bij aan het behoud van een gezonde visstand en aan het herstel van de aalstand in dit gebied. Daarnaast kunnen de vissers een onderscheidende rol spelen in de regionale voedselketen. Punterbouwers bouwen al eeuwenlang zeer praktische houten platbodems en punters die, door hun geringe diepgang, heel geschikt zijn voor beroeps- en recreatiegebruik in de kwetsbare natuurgebieden van Nationaal Park Weerribben-Wieden. Door het gebruik van natuurlijk materiaal, meestal eikenhout, hebben de punters een zeer lange levensduur.

Opvallend is dat in de laatste halve eeuw het behoud van de Weerribben en Wieden vooral gestalte kreeg door natuurontwikkeling en natuurbehoud. De duurzame ambachtelijke economie bleef daarbij sterk onderbelicht en werd vaak alleen erkend als het bijdroeg aan natuurherstel. Dit ondanks het feit dat ze sterk bepalend is geweest voor de vormgeving en het behoud van het landschap en de leefomgeving. Op dit moment staat deze economie, mede door allerlei ontwikkelingen in de sector waardoor alternatieven aanwezig zijn, zwaar onder druk en dreigt het zelfs deels te verdwijnen.

Overleg tussen meerdere partijen, waaronder de provincie Overijssel en de gemeente Steenwijkerland, heeft geleid tot de vraag of het ambachtelijk ondernemerschap in deze regio versterkt kan worden, zodat het een wezenlijke bijdrage kan blijven leveren aan duurzaam ondernemerschap, ambacht, cultuurhistorie en toerisme. De economische potentie van het voortbestaan van de ambachten staat hierbij voorop. Het doel van dit onderzoek is dan ook om te onderzoeken of er kansen zijn om de ambachten zoveel mogelijk rendabel te maken en te houden. Daarvoor is er een opdracht gegeven aan LTO Noord die, in samenwerking met netVISwerk, dit onderzoek heeft uitgevoerd. De basis van dit onderzoek zijn gesprekken met ondernemers en organisaties in hun omgeving. De resultaten hiervan zijn weergegeven in dit rapport. Daarnaast worden er aanbevelingen gegeven voor de verschillende sectoren. Tijdens het onderzoek is er afstemming geweest over de aanpak en de bevindingen met de opdrachtgever (de provincie Overijssel) en de gemeente Steenwijkerland.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt de aanpak van dit onderzoek besproken (een kort literatuuronderzoek aangevuld met interviews en groepsgesprekken met ondernemers uit het gebied). De bevindingen van het literatuuronderzoek staan beschreven in hoofdstuk 3. Hoofdstuk 4 geeft de resultaten weer van de gesprekken met ondernemers en de interviews met andere partijen. Het rapport wordt in hoofdstuk 5 afgesloten met conclusies en aanbevelingen voor de drie onderzochte sectoren.

2. Aanpak

Dit onderzoek bestaat uit een literatuuronderzoek en een aantal interviews en groepsgesprekken. Hieronder worden deze onderdelen verder toegelicht.

2.1 Literatuuronderzoek

Om een beeld te krijgen van de nog bestaande oude ambachtelijke beroepen in de Kop van Overijssel en hun rol in de economie, is gestart met een kort literatuuronderzoek. Hierbij is gefocust op recente informatie en onderzoek. De gevonden en nog missende informatie is gebruikt voor het opstellen van een vragenlijst voor de interviews.

2.2 Groepsgesprekken en interviews

Naast het literatuuronderzoek zijn er een aantal groepsgesprekken gevoerd met ondernemers en interviews gehouden met organisaties uit dit gebied. In totaal zijn er drie groepsgesprekken gevoerd met ondernemers, of een vertegenwoordiging daarvan, van de verschillende sectoren (beroepsvissers, punterbouwers en riettelers). Daarnaast zijn er gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van organisaties en overheden die actief zijn in dit gebied, waaronder de zeilvereniging 't Wiede, stichting Het Punterwezen, de provincie Overijssel, de gemeente Steenwijkerland en de stichting Nationaal Park Weerribben-Wieden. Op deze manier is een eerste beeld verkregen van de huidige situatie van de oude ambachtelijke beroepen en de economische potentie voor het voortbestaan hiervan. Op basis van het literatuuronderzoek en de informatie uit de groepsgesprekken en interviews worden een aantal aanbevelingen gegeven. In de bijlage is een lijst met geïnterviewde sectoren en organisaties opgenomen.

3. Achtergrondinformatie

3.1 Ambachtelijke beroepen in Overijssel

Een ambacht wordt gedefinieerd als handwerk dat aangeleerd moet worden en als broodwinning, bijverdienste of hobby wordt beoefend. Daarbij gaat het niet zozeer om wat ambachtelijke bedrijven doen, maar vooral hoe zij diensten leveren of hun producten maken. Dit gaat voor onze samenleving verder dan puur het economisch belang. Ambachten leveren een belangrijke bijdrage aan onze maatschappelijke behoefte en de bescherming van het culturele erfgoed in Nederland.

In Overijssel bestaan nog een aantal oude ambachtelijke beroepen, waarin vooral in de Kop van Overijssel veel ondernemers werkzaam zijn. Daarnaast zijn er oude ambachten die niet meer rendabel zijn, maar waar met vrijwilligers wordt gewerkt om het culturele erfgoed te waarborgen, zoals molenaars. Voorbeelden van ambachten die nog in Overijssel worden uitgevoerd zijn:

- *Riettelers*: ongeveer 300 riettelers zijn nog actief in de Weerribben-Wieden, waar op ruim 2.500 hectare riet wordt gesneden. Het overgrote deel van deze riettelers doet dit of als hobby of als extra verdienste bovenop het reguliere inkomen.
- *Punterbouwers*: van de ooit 22 bestaande punterwerven in Giethoorn zijn er tegenwoordig nog maar twee over. De vakkennis die in deze werven gebruikt wordt om punters te bouwen zijn van generatie op generatie doorgegeven. Doordat er steeds minder vraag is naar houten punters, worden deze werven in hun bestaan bedreigd.
- *Beroepsvissers*: waren er in het begin van de 20^e eeuw nog meer dan 300 beroepsvissers, momenteel zijn er nog maar 3 actieve beroepsvissers in dit gebied. Zij vissen zowel op aal (paling) als op schubvis. De visserij wordt van vroeger uit, en nog steeds, in combinatie gedaan met rietteelt. Tegenwoordig is daar ook natuurbeheer bijgekomen.
- *Molenaars*: door de komst van diesel- en elektromotoren hebben molens al decennialang hun economische functie verloren en konden molenaars geen inkomsten meer genereren uit het traditionele gebruik. Tegenwoordig zijn molens, als levende monumenten, niet meer weg te denken uit het Nederlandse landschap. Eind jaren zestig is er een opleiding tot vrijwilliger molenaar opgezet om de historie van molens en molenaars levend te houden. Sinds 2017 staat het molenaarsambacht op de lijst van immaterieel cultureel erfgoed van UNESCO. Molenaars zien dit vooral als waardering voor het ambacht.
- *Klompenmakers*: in 2017 waren er nog maar 15 klompenmakers in Nederland, waarvan het grootste deel in Enter (Twente) woont. Hoewel de aandacht voor het handmatig klompen maken aantrekt, is het voor de meesten niet meer rendabel. De Nederlandse Vereniging van Klompenmakers is opgericht met het doel een actieve bijdrage te leveren aan de promotie en instandhouding van de klompenmakerij in Nederland.
- *Schaapherders*: in de afgelopen jaren is de schaapherder steeds vaker ingezet als natuurbeheerder. Allerlei organisaties huren herders in om met een kudde schapen terreinen zoals graslanden, heidevelden en dijken te begrazen. Schaapherders hebben steeds meer ecologische kennis nodig voor het huidige natuurbeheer in Nederland. De traditionele inkomstenbron van een schapenboer, zoals vlees, wol en melk, wordt hierdoor minder belangrijk, omdat de meeste inkomsten uit de begrazing komen. Hierdoor wordt er een nieuwe invulling gegeven aan het eeuwenoude beroep. Ook wordt steeds meer de verbinding met toerisme

aangehaald: zo kun je op meerdere plekken in Nederland op excursie met een schaapherder. Helicon biedt tegenwoordig een Mbo-opleiding tot schaapherder aan. Ook in Overijssel, waaronder op de Lemelerberg en het Wierdense Veld, zet Landschap Overijssel schaapherders in voor het beheer van het heidelandschap.

In dit onderzoek wordt gefocust op drie ambachtelijke beroepen in de Kop van Overijssel, namelijk riettelers, punterbouwers en beroepsvissers. Deze drie beroepen zijn kenmerkend voor het ontstaan en de inrichting van dit gebied en er zijn nog relatief veel lokale inwoners die werkzaam zijn in deze sectoren, vooral in de rietteelt.

3.2 Beroepsvisserij

In 1980 waren er nog 30 beroepsvissers actief in het gebied. De meeste van hen zijn gestopt door aanscherping van de visserijwet, waardoor zij te weinig inkomsten konden genereren. Op dit moment zijn er nog drie beroepsvissers. Zij zijn georganiseerd in de Algemene Bond van Binnenvissers Noordwest Overijssel en bevissen een wateroppervlak van ongeveer 2.800 hectare in de Wieden en de Weerribben. Deze wateren zijn in eigendom van Natuurmonumenten, waterschap Drents Overijsselse Delta, provincie Overijssel, Staatsbosbeheer, gemeente Steenwijkerland en verschillende particulieren. Het visgebied in de Weerribben-Wieden is een gesloten boezem, een gebied dat polderwater opslaat voordat het afgevoerd wordt naar buitenwater zoals rivieren. Het gemaal Stroink zorgt voor de bemaling van dit gebied, andere aansluitingen van dit gebied zijn door middel van sluizen afgesloten. Een vispassage richting Drenthe is de enige open verbinding in het gebied.

De beroepsvissers vissen op een aantal soorten aal die in verschillende tijden van het jaar gevangen worden. De bedrijven combineren het vissen met rietteelt en natuurbeheer, waarbij in de wintermaanden in het riet wordt gewerkt. In het voorjaar wordt er vervolgens ook op schubvis gevist. De afzet van de vangst is per bedrijf geregeld en er is momenteel geen gezamenlijke aanpak voor regionale afzet.

Natuurmonumenten wil op korte termijn de verpachting van aalvisserij beëindigen. Afgelopen jaar hebben de vissers daar bezwaar tegen ingediend en dit is door Kamer voor de Binnenvisserij gehonoreerd. Dit voornemen van de verpachter wordt door de overgebleven beroepsvissers wel als demotiverend ervaren.

3.3 Rietsnijders

In 2009 is een werkgroep Rietimpuls Noordwest Overijssel gestart aan de hand van een bijdrage vanuit het toenmalige LNV van 3 miljoen euro voor een impuls voor het onderhoud en beheer van rietland in de Wieden en Weerribben door rietsnijders. Ook vanuit de provincie Overijssel werd een bijdrage aan de Rietimpuls gegeven van 1 miljoen euro en vanuit de gemeente Steenwijkerland 200.000 euro. De Rietimpuls kende drie pijlers: een extra beheervergoeding voor de riettelers, experimenteren met het afvoeren en vermarkten van biomassa en het verbeteren van het ondernemerschap en de promotie van de rietsector.

In 2011 is er een nadere verkenning uitgevoerd voor de rietsector in Noordwest Overijssel, waarbij onder andere is gekeken hoe de rietsector in elkaar zat, welke verwachtingen en ideeën er waren over de

toekomst en welke verschillen er waren tussen de Wieden en de Weerribben. Een van de conclusies uit dit onderzoek is dat er in 2011 weinig jonge mensen in de sector startten, onder andere doordat de onzekerheid voor de toekomst groot was. Ook maakten de bedrijven hoge kosten waardoor er weinig geïnvesteerd werd. De Rietimpuls heeft ervoor gezorgd dat meerdere rietelers nieuwe machines hebben gekocht en het werd door deze impuls makkelijker om arbeid in te huren. De aanbevelingen die uit die onderzoek voortkwamen waren onder andere gericht op beheervergoedingen, stimuleren van investeringen, de verbinding met toerisme nader onderzoeken en het opzetten van een keurmerk voor binnenlands riet.

Op dit moment staat het rendement van de rietsector als gevolg van importen onder druk. De rietelers uit de Weerribben en Wieden kunnen niet concurreren met de prijs van riet uit China. Ook neemt de opbrengt van rietpercelen af doordat het water steeds minder nutriënten bevat en onkruid een steeds grotere rol speelt. In allerlei nieuwsartikelen komt naar voren dat de rietelers zich zorgen maken over de toekomst, zowel over hun inkomen als ook over de instandhouding van het gebied.

In de Wieden en Weerribben zijn momenteel ongeveer 200 tot 250 georganiseerde rietelers actief en daarnaast nog ongeveer 50 rietelers die niet bij een vereniging zijn aangesloten. In het gebied zijn drie verenigingen actief: rietelersvereniging de Wieden, rietvereniging de Weerribben en de Algemene Vereniging voor Rietcultuur in Nederland - afdeling Oldemarkt en omstreken. Van het totaal aantal rietelers zijn er ongeveer 30 die er fulltime van moeten bestaan, de overige rietelers hebben er andere (hoofd)inkomsten naast. De afzet van riet gebeurt op dit moment op individuele basis en er is nauwelijks sprake van samenwerken of het voeren van een collectief kwaliteitslabel voor het gehele gebied.

3.4 Punterbouwers

Er zijn in Giethoorn nog twee werven die op ambachtelijke wijze verschillende typen houten vaartuigen bouwen, waaronder de traditionele eikenhouten punter. Voor het buigen van het hout worden mallen gebruikt die van vader op zoon zijn overgegaan. Hoewel in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw redelijk succesvol de overstap is gemaakt van bouw voor boeren, vissers en rietelers naar punters voor de waterrecreatie, is deze trend niet blijvend. De huidige situatie is dat er mondjesmaat nieuwe houten punters worden besteld. Om de bedrijven in stand te houden zijn onderhoudswerk, de bouw van andere boottypen en nevenwerkzaamheden onmisbaar geworden.

Omdat de traditionele punters langzaam uit het Noordwest Overijsselse landschap verdwijnen, is in 2004 de stichting Het Punterwezen opgericht. Deze stichting zet zich in voor het behoud van het oude ambacht en wil kennis van de punter en de punterbouw verspreiden. Daarnaast is er in Giethoorn de zeilvereniging 't Wiede, die zich inzet als promotor van het zeilen met punters en een jaarlijkse competitie en een officieus Nederlands Kampioenschap organiseert. Het aantal deelnemers loopt echter terug en is weinig aanwas van jonge zeilers.

4. Huidige situatie van oude ambachtelijke beroepen in de Kop van Overijssel

4.1 Beroepsvisserij

Economisch perspectief

De beroepsvissers die werken in de Weerribben-Wieden zijn allemaal familiebedrijven die al decennialang in dit gebied werken. Op dit moment staat één van de ondernemers op het punt om te stoppen vanwege leeftijdsredenen. Er is een kans dat er een jonge opvolger is, dit is echter geen familie. De Algemene Bond van Binnenvissers Noordwest Overijssel heeft het volledige visrecht in handen in de Weerribben-Wieden.

Voor de beroepsvissers is de combinatie met rietteelt en natuurbeheer cruciaal. In de zomermaanden wordt er gevestigd en in de wintermaanden werken ze in de rietteelt. Er wordt aangegeven dat als één van deze sectoren voor hen weg zou vallen, de andere sectoren ook niet meer rendabel zijn. Alle vissers zetten hun vangst individueel af, dan wel via de visafslag, de visgroothandel of lokale horeca. Dit laatste omvat maar een klein deel van de vangst.

Uit de gesprekken komen een aantal uitdagingen naar voren waar de beroepsvissers momenteel mee te maken hebben:

- ze maken veel kosten, onder andere doordat zij de aankoop van glasaal zelf bekostigen om deze vervolgens uit te zetten;
- contracten met de eigenaren (terreinbeherende organisaties) worden voor maximaal 6 jaar uitgegeven, wat tot veel onzekerheid leidt over veranderende voorwaarden en het toekomstperspectief;
- Natuurmonumenten wil op korte termijn stoppen met de aalvisserij.

Vanuit een economisch en toeristisch oogpunt is het interessant om te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn voor een gezamenlijke, lokale afzet. Uit de interviews blijkt dat de ondernemers hiervoor open staan, maar dat zij ook veel uitdagingen zien. Zo hebben zij geen constante aanvoer of constante dikte van vis, kost de sortering veel tijd en wil de lokale horeca niet fors inkopen. Een label of merknaam voor de vis uit dit gebied zou een goede mogelijkheid zijn om de vis lokaal makkelijker af te zetten. Dit dient door de beroepsvissers en de lokale horecaondernemers verder onderzocht te worden.

Toeristisch & recreatief perspectief

In het verleden hebben een aantal ondernemers geprobeerd om de connectie tussen de visserij en toerisme op te pakken. Zo hebben zij korte tijd rondvaarten georganiseerd voor toeristen om daarbij langs een visser te varen die op dat moment aan het werk was. Ook is er gezocht naar de verbinding met de rondvaart van Natuurmonumenten, maar het bleek dat deze niet aansloot bij de praktijk van het vissen.

Wat betreft de recreanten in dit gebied geven de vissers de vergunningen af voor sportvissers, die een goede onderlinge relatie hebben. Uit de interviews komt naar voren dat een mogelijke verbinding tussen de beroepsvissers en recreatie zou kunnen zijn om beroepsvisserij onderdeel te maken van de beleving van dit gebied. Bijvoorbeeld door excursies te organiseren waarbij mensen mee kunnen met de

beroepsvissers, wat vooral interessant zal zijn voor de sportvissers. Gezien de inspanningen in het verleden is de verwachting dat hier niet veel extra inkomsten uit te genereren zijn.

Natuuraspecten

In de interviews met verschillende partijen komt een tegenstelling naar voren. Er wordt enerzijds aangegeven dat in de huidige natuurbeschermingswet aal als een bedreigde soort wordt gezien en dat daarom gestopt moet worden met de visserij in het gebied. Er zijn meerdere maatregelen in het gebied ingevoerd om meer intrek van aal te krijgen, waaronder aalgoten, maar dit heeft onvoldoende zoden aan de dijk gezet. Door barrières zoals stuwen en sluizen wordt de intrek van glasaal bemoeilijkt. Anderzijds heeft Nederland een door de Europese Unie goedgekeurd aalherstelplan waarin onder andere is vastgelegd dat het vangstseizoen is beperkt, een actief beleid wordt gevoerd om geslachtsrijpe aal over de dijk te zetten en poot- en glasaal in binnenwateren wordt uitgezet. Opmerkelijk is dat Natuurmonumenten voor het natuurbeleid de Europese regels volgt met Natura2000, maar voor de aal daarvan afwijkt. Als Natuurmonumenten de aalvisserij stop zet, komt er druk te staan op andere gebieden en zullen er vooral knelpunten ontstaan in gebieden waar veel toeristen zijn. Om dan voldoende inkomsten te kunnen genereren, zal er nog meer op schubvis moeten worden gevestigd. Dit zou betekenen dat de sportvisserij in dit gebied stopgezet moet worden, omdat anders de beroepsvissers niet meer voldoende kunnen vangen.

De ondernemers zien kansen met betrekking tot natuurbeheer. Omdat de pachtcontracten van korte duur zijn, heeft dit tot gevolg dat de vissers niet gaan investeren of innoveren. Vanuit de beroepsvissers ligt er de wens om een meer langdurige en duurzame relatie op te bouwen met de terreinbeherende organisaties. Uit het gesprek komt naar voren dat de beroepsvissers meegedraaid hebben met een pilot van de duurzame aalvisserij op basis van balansberekeningen. Zij hebben als sector zelf een lokaal aalherstelplan opgesteld, naar voorbeeld van de pilot Decentraal Aalbeheer in Friesland. Dit plan zou niet alleen voor het water van Natuurmonumenten gelden, maar voor alle wateren binnen het gebied waar zij als Bond de volledige visrechten hebben. Zij willen als sector erg graag verder en willen hun schone gebied bij laten dragen aan een duurzame aalvisserij. Dit willen zij graag doen in samenwerking met Stichting DUPAN, een initiatief van het Nederlandse bedrijfsleven (palingvissers, kwekers, verwerkers en handelaren) die actie onderneemt om de palingstand te verbeteren. Een voorwaarde vanuit de vissers is dan wel dat het gebied bevisbaar dient te blijven, wat zij zeker als mogelijkheid zien met het plan dat zij opgesteld hebben. Daarvoor moet wel eerst de Europese Unie decentraal aalbeheer toestaan in Nederland.

Aangezien het water tevens natuurgebied is, ontvangen eigenaren zoals terreinbeherende organisaties op dit moment een vergoeding hiervoor vanuit het Subsidiestelsel Natuur en Landschap. Er zou gekeken kunnen worden of een deel daarvan naar de pachters, in dit geval de vissers, kan gaan. Als de vissers eenzelfde soort regeling kunnen treffen als de rietelers op dit moment hebben, kunnen zij daarmee investeren in glasaal om hiermee jaarlijks nog meer glasaal uit te zetten.

Mocht het zover komen dat Natuurmonumenten de pachtcontracten voor de aalvisserij toch beëindigt en vissers daardoor niet voldoende inkomsten meer kunnen genereren, zou er in de toekomst wellicht nog een kans liggen in het biologisch visstandbeheer. Zij kunnen dan bijvoorbeeld tegen een vergoeding worden ingezet voor het wegvangen van karpers of witvis.

4.2 Rietelers

Economisch perspectief

In de interviews komt naar voren dat de huidige situatie van de rietelers niet heel rooskleurig is. De opbrengst is de afgelopen jaren gedaald en ook de afzet van riet wordt minder. Het eerste wordt door de rietelers verklaard als een gevolg van te weinig voedingsstoffen in het water en doordat het verlandingsproces doorzet. De verminderde afzet ligt vooral in het feit dat er steeds meer riet uit China geïmporteerd wordt. In Nederland wordt altijd al riet uit het buitenland geïmporteerd omdat de Nederlandse rietelers niet genoeg kunnen produceren voor de Nederlandse markt. Maar tegenwoordig is het riet uit China een regelrechte concurrent voor riet uit de Weerribben en Wieden. Doordat het Chinese riet goedkoper is, wordt er door handelaren meer ingekocht uit China en minder uit het Weerribben-Wieden gebied.

Naast inkomsten uit de afzet van riet ontvangen rietelers subsidie voor natuurbeheer uit het Subsidiestelsel Natuur en Landschap van de provincie Overijssel. De hoogte van deze subsidie verschilt en is afhankelijk van de natuurbeheertypen en landschapsbeheertypen zoals vastgelegd in het Natuurbeheerplan Overijssel. Rietelers geven aan dat ze zonder deze beheervergoeding niet voldoende inkomsten kunnen genereren. Wel is de vraag of de huidige vergoedingen nog voldoen aan het beheerpakket en of dit nog in verhouding staat tot de opbrengsten en kosten.

Samengevat zijn de uitdagingen waar de rietelers momenteel tegenaan lopen:

- de gemiddelde leeftijd van de rieteler wordt steeds hoger en er is weinig aanwas van jongeren;
- de kwaliteit en opbrengst van riet neemt af, mede door weinig voedingsstoffen in het water;
- steeds meer grote handelaren kopen goedkoper riet uit China in plaats van het duurdere riet uit de Weerribben-Wieden, waardoor het afzetgebied van de rietelers steeds kleiner wordt;
- de verpachting vindt steeds meer plaats via liberale pacht, waardoor er geen minimale pachtperiode van 6 jaar is (in tegenstelling tot reguliere pacht) en er geen risico is voor de verpachter om langere tijd aan dezelfde pachter vast te zitten. Dit leidt tot meer onzekerheid voor de toekomst van de rietelers en weerhoudt rietelers ervan om investeringen te doen.

De rietelers hebben ideeën over de manier waarop de kwaliteit van het riet verhoogd kan worden. Bijvoorbeeld door een onderzoek uit te voeren naar extra bemesting van het land, het schrappen van de oppervlakte waardoor veel stikstof gewonnen kan worden en meer water het gebied in te laten, zowel voor de voedingswaarde van het water als voor de toegankelijkheid van het gebied. Maar zelfs als de kwaliteit van het riet wordt verbeterd en daarmee ook de opbrengst verhoogd wordt, zit het grootste probleem alsnog in de concurrentie met het goedkopere Chinese riet. De cruciale vraag is hoe de consument bewogen kan worden om meer te betalen voor het Nederlandse riet en hoe voorkomen kan worden dat de meeste handelaren alleen Chinees riet aanbieden.

Tijdens de gesprekken met ondernemers kwamen hierover een aantal ideeën voren:

- er moet een belevingswaarde component toegevoegd worden in de verkoop van riet, wat inhoudt dat er nog meer een verhaal verkocht dient te worden in plaats van alleen een bos riet;
- er moet gezocht worden naar een andere keten en een andere marktstrategie, bijvoorbeeld totaal iets nieuws zoals een webshop;
- er zou vanuit de drie verenigingen in het gebied een coöperatie opgericht kunnen worden om zelf riet op te kopen van leden en het vervolgens ook zelf te verkopen;
- er moet onderzocht worden of er een mogelijkheid is om in plaats van via handelaren rechtstreeks de rietdekkers te bereiken. De achterliggende vraag daarbij is of de markt bewerkt dient te worden via de handel of dat de handel er tussen uitgehaald kan worden zodat riettelers gezamenlijk hun product rechtstreeks af kunnen zetten bij rietdekkers;
- de riettelers erkennen dat hun product op een andere manier afgezet zou moeten worden, willen zij in de toekomst voldoende inkomsten blijven genereren. Voordat men hier stappen in kan zetten, zouden zij graag een marketingonderzoek laten doen bij de drie verenigingen in het gebied. Vragen die er nu leven onder de verenigingen zijn:
 - o hoe richt je een andere afzetstrategie op?
 - o er zitten veel kosten aan het opzetten van een andere afzetstrategie. De vraag of je ook daadwerkelijk een prijsverhoging van 10-15% krijgt als je gezamenlijk de markt op gaat, moet eerst goed onderzocht worden;
 - o er moet een stip op de horizon zijn, wat betekent of het de moeite waard is om dit te onderzoeken en levert het vervolgens ook genoeg op voor het bestaansrecht van de riettelers in de toekomst?

Dit laatste kan gedaan worden door een onderzoek van de markt en de structuur van de keten, met daarbij aanbevelingen en conclusies hoe de drie verenigingen dit gezamenlijk op kunnen pakken. Op deze manier komen er randvoorwaarden uit voor het slagen van een dergelijke actie. De riettelers geven aan dat zij dan, aan de hand van bepaalde randvoorwaarden, een goed onderbouwd verhaal hebben om dit daadwerkelijk op te pakken.

Tijdens de Rietimpuls is al onderzoek gedaan naar een rietmarketingcampagne om te kijken hoe de gehele rietketen gecertificeerd kon worden. De resultaten hiervan zijn destijds niet door de ondernemers opgepakt. Er moet goed gekeken worden of deze resultaten nog accuraat zijn, waarom het niet is aangeslagen, wat men daarvan geleerd heeft en hoe het nu op een dusdanige manier kan worden opgepakt dat het ook in de toekomst resultaten oplevert en verandering teweeg brengt.

Toeristisch & recreatief perspectief

Uit de interviews blijkt dat riettelers het hele jaar door verzoeken krijgen voor excursies, maar dat dit vaak niet overeenkomt met de perioden van rietsnijden. Rietsnijden gebeurt alleen in de wintermaanden en dan zijn er vaak weinig toeristen in het gebied. De riettelers zien wel het belang van het samen optrekken met burgers. Op dit moment worden er bijvoorbeeld door Natuurmonumenten excursies georganiseerd waarbij fotografen meegenomen worden het gebied in. Alleen is er nog geen slag gemaakt waardoor ook de riettelers hier zelf aan verdienen. Goede voorbeelden zijn er wel, zo is er in Nieuwkoop (West-Nederland) een riettelers die een groot deel van zijn inkomen verdient door excursies te organiseren.

De connectie met toerisme en recreatie kan versterkt worden als er nog meer wordt gericht op beleving. De toegangspoorten die nu ontwikkeld worden door de stichting Weerribben-Wieden zouden een goede mogelijkheid zijn voor verwijzing naar plekken met meer informatie. Het is interessant om te onderzoeken of rietelers een verdienmodel of een deel van hun inkomsten uit toeristische activiteiten kunnen halen. Tijdens de Rietimpuls is er veel geïnvesteerd in onder andere websites, brochures en wanden met informatie over rietsnijden. Op dit moment gebeurt hier echter niets mee. Er ligt een kans om met al bestaande materialen bijvoorbeeld een informatiecentrum op te richten. Er zijn nu al een aantal rietelers die ideeën hebben om een particulier informatiecentrum op te richten met informatie over rietsnijden. Van groot belang is dat de ondernemers ook zelf hier kansen voor vernieuwing in zien, voordat een dergelijke verandering in gang gezet kan worden.

Natuuraspecten

Tijdens de Rietimpuls is onderzoek gedaan naar het verwaarden van rietafval. Destijds was het resultaat dat vooral de logistiek om de biomassa uit het gebied krijgen te duur was om hier een verdienmodel uit te halen. Momenteel loopt er bij de provincie Overijssel en de gemeente Steenwijkerland een onderzoek naar het branden van rietafval. Dit veroorzaakt steeds meer overlast in het gebied, met als gevolg dat het meer maatschappelijke weerstand oplevert. Ondernemers erkennen dat ze hier wat aan moeten doen, want als er teveel weerstand ontstaat, kan dat bijvoorbeeld gevolgen hebben voor de ontheffingen die de gemeente afgeeft. De resultaten van deze twee onderzoeken kunnen gecombineerd worden om uit te zoeken of het nu wel rendabel is en hoe biomassa op een verstandige wijze ingezet kan worden. Daarbij is vanuit ondernemers vooral de vraag hoe het rietafval ingezet wordt of aangeleverd moet worden en of dit qua logistiek, waarbij er een wezenlijk verschil zit tussen de meer toegankelijke Wieden en de minder toegankelijke Weerribben, mogelijk is.

Tijdens de interviews werd aangegeven om te kijken naar de 'vierkantsverwaarding' van riet. Deze term wordt in Nederland gebruikt om aan te duiden hoeveel van een dier in Nederland verwerkt wordt en aan de Nederlandse consumenten verkocht wordt. De vraag is welke mogelijkheden er vanuit dit perspectief nog zijn voor het riet uit de Weerribben-Wieden. Rietelers zijn niet meer onderscheidend als ze alleen nog maar leverancier zijn. Gekeken kan worden naar het verwerken van bijvoorbeeld zomerriet in andere producten of rietafval te gebruiken om BioBlocks te maken. Op dit moment werkt Staatsbosbeheer in de Weerribben-Wieden al samen met het bedrijf dat BioBlocks maakt, waar met het achtergebleven rietplagsel en de bovenste afgegraven laag van kraggen (drijvende pakketten van organische materiaal) BioBlocks worden gemaakt. Door deze restmaterialen te verzamelen, samen te persen en op natuurlijke wijze te laten drogen, ontstaat er een duurzaam bouwblok. Deze kunnen vervolgens ingezet worden in de tuin- en parkinrichting, oeverbescherming, geluidsbescherming of als afwerking van grondkerende constructies in infrastructuur. Naast het feit dat hiermee het probleem van het restmateriaal wordt aangepakt, kan het ook een extra inkomstenbron opleveren. Voor de rietelers in het gebied reden genoeg het gesprek aan te gaan met dit bedrijf. Wel moet er rekening gehouden worden met de mogelijke gevolgen van dit soort activiteiten, zoals veel vrachtwagens in het gebied. Het is namelijk belangrijk dat de leefbaarheid van het gebied niet omlaag gaat.

4.3 Punterbouwers

Economisch perspectief

Er zijn nog twee actieve punterwerven in Giethoorn. Hier zit een groot verschil tussen met oog op de ligging: de ene werf ligt midden in het dorp, terwijl de andere werf buiten het dorp ligt en daarmee buiten het toeristische gedeelte van Giethoorn. Momenteel is de particuliere markt voor houten punters heel klein. In de interviews komt naar voren dat de werven alleen voor de bouw van houten punters niet meer winstgevend zijn. Waar het ene bedrijf haar activiteiten onder andere uitbreidt met het bouwen of onderhouden van rondvaartboten, verbreedt het andere bedrijf haar inkomsten ook door bijvoorbeeld het verhuren van punters of ligplaatsen.

Over het algemeen zijn er weinig nieuwe aanvragen voor punters en zit het werk nu vooral in onderhoud. In de laatste decennia zijn er meerdere momenten geweest waarop de sector ondersteund werd. In de jaren zeventig was er een subsidieregeling voor streekeigen vaartuigen en ongeveer 10 jaar geleden is er een Europese subsidieregeling (LEADER) geweest waarmee particulieren 30 procent subsidie konden krijgen op het bouwen van een nieuwe punter. Dit heeft geleid tot de bouw van 38 nieuwe punters. Uit het interview blijkt dat, hoewel het voor de punterbouwers meer werk en meer inkomsten opleverde, het teveel werk in korte tijd was, met als gevolg dat toen de regeling voorbij was, de markt weer inzakte. Het was beter geweest om dit te spreiden over een aantal jaren, zodat het beter te regelen en uit te voeren zou zijn geweest voor de punterbouwers. De laatste jaren is er een subsidieregeling vanuit de gemeente geweest om rondvaartboten elektrisch te maken en om de rondvaartvloot te vernieuwen. Dit heeft voor extra werk gezorgd bij een van de werven.

Toeristisch & recreatief perspectief

Het feit dat een van de werven midden in het dorp ligt, lijkt ogenschijnlijk een probleem met betrekking tot uitbreiding. Tegelijkertijd is dit ook een kans: gezien de vele toeristen die jaarlijks Giethoorn bezoeken, kan er meer met de beleving van dit ambacht gedaan worden. Er kan gekeken worden naar mogelijkheden om een ruimte als informatiecentrum te bouwen, waarbij de gemeente Steenwijkerland ervoor open staat om mee te denken over de mogelijkheden hiervoor. Het andere bedrijf heeft zichzelf al verbreed door middel van verhuur van traditionele punters, verhuur van ligplaatsen en voorheen een koffie- en theeschenkerij, welke door een grote brand in 2016 verloren is gegaan.

Beide werven geven aan dat er meer met promotie gedaan kan worden, maar dat het voor hen op dit moment financieel lastig is om hierop in te zetten. De punterbouwers geven aan dat zij graag zouden zien dat bijvoorbeeld de gemeente hen hierin ondersteunt, juist vanuit het oogpunt dat Giethoorn een punterdorp is maar dat de traditionele punter steeds minder voorkomt. In het bijzonder zijn de lokale bewoners de doelgroep. Te denken valt aan het organiseren van open dagen om meer klantenbinding te krijgen, promotie mede door provincie of gemeente of een combinatie tussen een rondleiding en een culinair evenement.

Op dit moment worden er in het gebied een aantal zeilpuntertochten georganiseerd in samenwerking met Natuurmonumenten. Deze excursies lopen goed en er zijn veel herhalingsbezoeken. Om nog meer de verbinding op te zoeken met de toeristen in het gebied kan gekeken worden of hier ook voor de werven

nog mogelijkheden liggen. Bijvoorbeeld samen met de gebiedseigenaren een haventje organiseren van waaruit punterexcursies georganiseerd kunnen worden, wat als resultaat kan hebben dat meer punters in onderhoud worden gebracht of dat er nieuwe aanvragen voor punters gedaan worden. Belangrijk is om meer verbinding te zoeken met het gebiedsverhaal en om het varen of zeilen in punters meer in de belangstelling te zetten.

Hoewel de eikenhouten punter als het icoon van Giethoorn gezien wordt, heeft het op dit moment geen beschermde status. De huidige vaarverordening geeft een voorrangpositie aan authentieke houten punters, maar uit meerdere gesprekken blijkt dat deze door de recreatieve ondernemingen slecht wordt nageleefd. Reden hiervoor is dat deze punters kwetsbaarder zijn en duurder in onderhoud, waardoor steeds meer andere type bootjes verhuurd worden. Daarnaast is de algemene klacht dat de vaarverordening ook slecht gehandhaafd wordt, waardoor er bedrijven zijn met veel meer bootjes dan de vergunningen die zij hiervoor hebben. De kans is aanwezig dat als er niets gebeurt, de houten punter steeds minder gebruikt gaat worden en hierdoor ook de laatste twee punterwerven verdwijnen. Hier ligt zowel voor de Giethoornse ondernemers als voor de gemeente Steenwijkerland een opgave om zich hiervoor in te zetten.

4.4 Cultureel erfgoed

Het ontstaan van Nationaal Park Weerribben-Wieden is verweven met allerlei menselijke activiteiten. Het wordt gezien als een cultuurlandschap dat nauw verweven is met de ambachten van riettelers, beroepsvissers en punterbouwers. Op dit moment zijn de ambachten of de producten die zij maken, zoals traditionele punters, geen cultureel erfgoed. Wel worden ze als cultuurhistorisch gezien. In de gesprekken met ondernemers kwam naar voren dat de status van (immaterieel) cultureel erfgoed voor deze ambachten meer waardering op zou leveren vanuit de maatschappij en organisaties. Ook kan op deze manier de lange termijn van de beroepen gegarandeerd worden. Dit betekent niet dat deze beroepen dan ook automatisch rendabel blijven, maar het geeft wel aan dat ze waarde hebben voor het gebied en dat ze ook in stand moeten worden gehouden. Een voorbeeld zijn molenaars, die door UNESCO zijn aangewezen als immaterieel cultureel erfgoed en waar nu vooral met vrijwilligers wordt gewerkt.

4.5 Subsidiemogelijkheden

Voor de drie ambachtelijke beroepen in de Kop van Overijssel hebben verschillende subsidiestromen er door de jaren heen voor gezorgd dat zij ofwel een impuls kregen of dat het een wezenlijk onderdeel van hun inkomsten is geworden, zoals voor de riettelers. Via het Subsidiestelsel Natuur en Landschap verleent de provincie Overijssel subsidies aan de riettelers voor het beheer dat zij uitvoeren in het gebied waarvan zij eigenaar zijn of dat zij pachten van terreinbeherende organisaties zoals Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten.

Daarnaast zijn er allerlei andere regionale, provinciale, nationale en internationale subsidieregelingen. Welke regelingen interessant zijn voor de ambachten is afhankelijk van de situatie waarin zij zich bevinden en de plannen die zij hebben voor de toekomst. Bij voorkeur kunnen de ambachten hun hoofdinkomsten halen uit de afzet van hun producten. Daarnaast zouden subsidies wel een (tijdelijke) stimulans kunnen

geven aan de ambachten of ondernemers, bijvoorbeeld om zich beter voor te bereiden op de toekomst. Een eerste inventarisatie van bestaande subsidieregelingen op basis van de resultaten van dit onderzoek leidt tot de volgende voorbeelden waar door de ambachten mogelijk gebruik gemaakt van kan worden:

- *LEADER Noord Overijssel 2015-2020*: deze regeling is opgezet voor de uitvoering van concrete acties en projecten die passen binnen de doelstellingen van de Lokale Ontwikkelingsstrategie, namelijk Jongeren en Onderwijs, Vrijtijdseconomie en Verbinden van de samenleving met de toekomst van de landbouw en water. Als er goede plannen ontstaan voor de ambachten en de verbinding met de samenleving, zou dit een mogelijkheid voor subsidie kunnen zijn.
- *Jonge bedrijfsopvolgers*: de provincie Overijssel heeft een subsidieregeling voor familiebedrijven (geen landbouwbedrijven) om investeringen te kunnen doen die bijdragen aan het toekomstbestendig maken van het familiebedrijf. Er werken voornamelijk oudere ondernemers in deze ambachten en vaak investeren zij niet of nauwelijks door een onzeker toekomstbeeld. Deze regeling kan, mits de bedrijven een opvolger hebben, wellicht als stimulans gebruikt worden om investeringen te doen.
- Daarnaast heeft de provincie Overijssel meerdere subsidieregelingen waar potentieel gebruik van gemaakt kan worden door de bedrijven of de ambachten. De subsidieregeling *Erfgoed 'Het Verhaal van Overijssel'*, is onder andere opgericht voor activiteiten die bijdragen aan het levend houden van immaterieel erfgoed. *Logistieke biomassa-projecten* is een subsidie voor de uitvoering van nieuwe logistieke biomassa-projecten met als doel om ketenprocessen bij biomassa-projecten te sluiten en te optimaliseren. Daarnaast zijn er nog regelingen zoals *Ondersteuning financiering MKB-ondernemingen*, waarbij MKB-ondernemingen met rechtspersoonlijkheid in Overijssel subsidie kunnen krijgen voor hulp bij het opstellen van investeringsplannen voor een investeringsproject of voor hulp bij het verkrijgen van financiering voor een investeringsproject.

5. Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusies

In dit onderzoek is gezocht naar een antwoord op de vraag of er kansen zijn om de ambachten zoveel mogelijk rendabel te maken en te houden, zodat ze een wezenlijke bijdrage kunnen blijven leveren aan duurzaam ondernemerschap, ambacht, cultuurhistorie en toerisme.

Uit de groepsgesprekken en interviews is gebleken dat de beroepsvissers vooral kansen zien in het opstellen en toepassen van een decentraal aalbeheerplan voor alle wateren binnen hun gebied, om hiermee ook in de toekomst bij te kunnen blijven dragen aan een duurzame aalvisserij. Daarnaast ligt er vanuit een economisch en toeristisch oogpunt een kans om de mogelijkheden voor een gezamenlijke, lokale afzet verder te onderzoeken, in samenwerking met de lokale horeca.

De rietelers hebben het de laatste jaren moeilijk gehad door dalende opbrengsten en een verminderde afzet van riet. Uit de resultaten is gebleken dat zij kansen zien in een nieuwe of andere afzetstrategie van riet. Hiervoor kan een rietmarketingonderzoek gedaan worden om te onderzoeken welke andere mogelijkheden haalbaar en kansrijk zijn. Ook zien zij mogelijkheden voor het verwaarden van rietafval. Met betrekking tot de toeristische activiteiten in het gebied is het interessant om verder onderzoek te doen naar de kansen voor rietelers om een deel van hun inkomsten uit toeristische activiteiten te halen.

Ook de twee overgebleven punterwerven in Giethoorn zien de toekomst niet rooskleurig in. Zij geven aan dat verschillende subsidieregelingen in het verleden hen een tijdelijke stimulans hebben gegeven. Kansen voor de werven zijn er wel, maar liggen veel meer op bedrijfsniveau. Zij zijn het erover eens dat er meer met promotie gedaan kan worden, vooral voor lokale inwoners. Gezien de vele toeristen die jaarlijks Giethoorn bezoeken, dient onderzocht te worden of er meer met de beleving van dit ambacht of de punters gedaan kan worden.

Alle drie de sectoren zijn ervan overtuigd dat de status van (immaterieel) cultureel erfgoed voor deze ambachten meer waardering op zou leveren vanuit de maatschappij, maar dat dit niet direct invloed hoeft te hebben op de rendabiliteit van de ambachten. Daarnaast zijn er voor de ondernemers verschillende subsidieregelingen waar zij, naast de huidige subsidiestromen, mogelijk gebruik van kunnen maken.

Uit dit onderzoek is gebleken dat zowel de beroepsvissers, rietelers en punterbouwers als ook de overheden en andere partijen in het gebied meerdere kansen zien om de ambachten zoveel mogelijk rendabel te maken en te houden. Wel is gebleken dat instandhouding van de ambachtelijke beroepen voor de toekomst nauw samenhangt met (structurele) subsidies vanuit de overheid. Daarnaast zijn er andere (markt)kansen die nader onderzocht dienen te worden om de haalbaarheid hiervan, en daarmee hopelijk ook een grotere rendabiliteit voor de ambachten, te garanderen.

5.2 Aanbevelingen

Uit de gesprekken met ondernemers, overheden en andere partijen is naar voren gekomen dat deze beroepen onlosmakelijk verbonden zijn met het gebied en dat iedereen graag ziet dat deze ambachten blijven bestaan. De vraag hierbij is hoe de toekomst er voor deze ambachten uit ziet als ze op de huidige manier worden voortgezet. Uit de interviews blijkt dat de ondernemers van de verschillende ambachten de toekomst niet rooskleurig in zien. De afzet loopt achteruit, de kosten zijn vaak hoger dan de opbrengsten en door vele onzekerheden, zoals de kortdurende pachtcontracten, wordt er niet of nauwelijks geïnvesteerd of geïnnoveerd. Er zullen veranderingen moeten plaatsvinden om de toekomst van deze oude ambachten te garanderen.

Het meest belangrijke is dat de ondernemers zelf het belang van deze aanbevelingen inzien en dat het ook vanuit henzelf wordt opgepakt om verandering te stimuleren. Vervolgens kan er in samenspraak met overheden of andere partijen in het gebied gekeken worden of en welke ondersteuning zij de ondernemers hierbij kunnen bieden. De onderstaande aanbevelingen zijn of algemeen of sectorspecifiek en kunnen als richtlijnen worden gezien voor vervolgstappen of -onderzoek.

Aanbevelingen voor alle drie sectoren

1. Gezamenlijk platform oprichten

De hoeveelheid ondernemers per sector verschilt enorm. Er zijn nog twee punterwerven, drie beroepsvissers en meer dan 300 riettelers. Een overeenkomst tussen deze drie sectoren is dat ze afzonderlijk niet worden uitgenodigd om met overheden of terreinbeherende organisaties in gesprek te gaan. De aanbeveling is om een gezamenlijk platform op te richten waarin verschillende ondernemers van de drie ambachten plaats nemen. Door zich te verenigen in een platform worden de ambachten zichtbaarder en kunnen zij fungeren als dé gesprekspartner van de gemeente, provincie, terreinbeherende organisaties en andere partijen. Samen met de bovenstaande partijen kan een gezamenlijk meerjarenplan opgesteld worden, waarbij bindende afspraken worden gemaakt over visrechten, rietcultuur en inzet van houten punters voor beroepen en toerisme.

Voorafgaand zal er per ambachtssector een plan van aanpak gemaakt moeten worden dat de basis vormt voor het meerjarenplan. Het behoud van de ambachten dient centraal te staan en er komt meer aandacht voor kwaliteit van productie.

Actie: ondernemers van de drie ambachtelijke beroepen

2. In gesprek met stichting Nationaal Park Weerribben-Wieden

Gezien de vele toeristen die de Kop van Overijssel jaarlijks bezoeken, wordt er nog te weinig gedaan door de ambachtelijke beroepen om deze verbinding te versterken. De stichting Weerribben-Wieden staat open voor gesprekken met de ondernemers. Om de mogelijkheden te verkennen, dient een afvaardiging vanuit de drie sectoren, al dan niet via een eventueel platform, het gesprek aan te gaan met de stichting. Hierbij valt te denken aan het verstrekken van informatie over de beroepen via de in ontwikkeling zijnde toegangspoorten.

Actie: ondernemers en stichting Weerribben-Wieden

3. Fiscale maatregelen

Versterking van de traditionele ambachten, als onderdeel van een duurzame en klimaatbestendige economie, kan ook worden bereikt door middel van fiscale maatregelen, bijvoorbeeld door toepassing van het lage btw-tarief en de vergroening van het belastingstelsel.

Actie: overheden en ondernemers

Aanbevelingen voor de rietelers

4. Eigen beschermd merk in gehele gebied opzetten

Op dit moment is de afzet van riet in delen van de Weerribben en Wieden wel gebundeld, maar gebeurt dit op verschillende manieren in de Weerribben en in de Wieden. Aanbevolen wordt dat de rietsector onderzoek doet naar de meerwaarde van een eigen beschermd merk met duidelijke kwaliteitseisen. Naast de objectieve kwaliteitskenmerken kunnen ook de wijze van beheer en de meerwaarde voor landschap en natuur worden omschreven. Bij voorkeur vindt hierin geen onderscheid plaats tussen het gebied van de Weerribben en de Wieden. In hoofdstuk 4.2 zijn al enkele ideeën beschreven, onder andere dat er gekeken kan worden naar de belevingswaarde van riet en welke andere marktstrategieën er zijn om riet uit dit gebied af te zetten.

Actie: drie rietelersverenigingen uit het gebied

5. Verwaarden van rietafval

De provincie Overijssel en de gemeente Steenwijkerland doen momenteel onderzoek naar het branden van rietafval. Uit de interviews blijkt dat ondernemers kansen zien om te zoeken naar andere mogelijkheden om het rietafval te verwaarden, maar dat dit wel meer onderzoek vergt. Tijdens de Rietimpuls is al uitgebreid onderzoek gedaan naar de mogelijkheden van het vermarkten van rietafval als grondstof. De verschillende onderzoeken uit het verleden en het heden dienen gecombineerd te worden om, samen met ondernemers, te kijken welke mogelijkheden hier nog liggen en hoe de uitdagingen aangepakt kunnen worden.

Actie: provincie Overijssel, gemeente Steenwijkerland en rietelers

6. Alternatieve inkomsten

Naast een nieuwe afzetstrategie en het verwaarden van rietafval, zou er ook gekeken kunnen worden welke andere alternatieve verdienmodellen er voor rietelers kunnen zijn. Enkele ideeën die genoemd werden door overheden zijn bijvoorbeeld om te kijken naar andere aspecten die in het gebied plaatsvinden, zoals het maaien van waterplanten waarvoor rietelers mogelijk een extra vergoeding kunnen krijgen. Ook werd genoemd dat het interessant is om de waarde van goede Overijsselse rietteelt voor het behoud van de rietgedekte monumenten in de regio te onderzoeken. Daarbij kan gekeken worden hoe er zaken gedaan kunnen worden met vertegenwoordigers van eigenaren van panden met rietgedekte daken, zoals bijvoorbeeld de Overijsselse boerderijenstichtingen.

Actie: rietelers, eventueel in samenwerking met provincie Overijssel en gemeente Steenwijkerland

Aanbevelingen voor de beroepsvisserij

7. Plan voor decentraal aalbeheer

De vissers staan nu vaak op gespannen voet met Natuurmonumenten, omdat Natuurmonumenten erover denkt om op korte termijn de aalvisserij stop te zetten. Voor de aalvisserij wordt geadviseerd een aanvraag in te dienen voor decentraal aalbeheer. Momenteel ligt er een aanvraag van het

Ministerie van LNV bij de Europese Unie om deze vorm van duurzame visserij in Nederland toe te staan. In Friesland zijn de ervaringen via een pilot goed. Decentraal aalbeheer werkt met een quotum en een actief beheer met bijvoorbeeld het over de dijk zetten van geslachtsrijpe aal als er veel kunstmatige obstakels, zoals waterwerken, zijn die de natuurlijke trek belemmeren. Daarmee kan ook een einde komen aan de voortdurende dreiging van het opzeggen van de pachtcontracten door terreinbeherende organisaties. Doordat de huidige vissers werken met een gezamenlijk beheer van de vangstrechten zijn gezamenlijke afspraken eenvoudig te maken. Daarnaast kan met overheden en onderzoeksinstituten ook onderzocht worden of gecertificeerd onderzoek door de beroepsvissers kan worden verzorgd.

Actie: beroepsvissers in samenwerking met overheden en terreinbeherende organisaties

8. Lokale afzet via eigen regionaal merk

De vissers zetten momenteel hun vangst individueel, via verschillende kanalen, af. Om meerwaarde aan de vis uit het gebied, en daarmee ook aan het ambacht toe te voegen, kan er gedacht worden om met een eigen regionaal merk voor de afzet van vis te gaan werken, bijvoorbeeld Wiedennis. Uit de interviews kwam naar voren dat de ondernemers hier voor open staan, maar dat zij ook bang zijn dat het meer werk en weinig extra opbrengsten oplevert. Er dient onderzocht te worden hoe de lokale horeca hierin staan, welke mogelijkheden zij zien en hoe het voor de beroepsvissers ook aantrekkelijk gemaakt kan worden. Er kunnen dan afspraken gemaakt worden met de regionale horeca en speciaalzaken. Enkele lokale horecaondernemers, waaronder chefkok Martin Kruithof van restaurant de Lindenhof uit Giethoorn, zijn bereid om hierover het gesprek aan te gaan met de vissers.

Actie: beroepsvissers en lokale horecaondernemers

Aanbevelingen voor de punterbouwers

9. Gezamenlijk zoeken naar kansen voor vernieuwing of innovatie

In en rondom Giethoorn zitten meerdere organisaties die werken in het belang van het behoud van de traditionele houten punters, zoals de zeilvereniging 't Wiede en stichting Het Punterwezen. Om gezamenlijk kansen voor vernieuwing of innovatie te ontdekken en te bespreken, zou het goed zijn als de punterbouwers met deze organisaties, eventueel samen met de vereniging van de Noordelijke houtbouwers, in gesprek gaan. Hierbij kan gekeken worden naar mogelijkheden voor zowel recreatiepunters als ook punters voor de beroepsvisserij, rietsector of voor onderhoud van de natuur. Bijvoorbeeld het onderzoeken van nieuwe conserveringstechnieken die bijdragen tot beheersbare onderhoudslasten. Als hier een goed plan uit komt, kan eventueel samen met de gemeente of provincie gekeken worden of en welke ondersteuning vanuit de overheid mogelijk is.

Actie: punterbouwers, stichting Het Punterwezen en lokale organisaties in het gebied

10. Marketing en promotie verbeteren

Het blijkt dat het lastig is om jongere doelgroepen enthousiast te krijgen om te varen in houten punters. Op dit moment zijn het voornamelijk de oudere generaties die nog varen in houten punters. De ondernemers gaven zelf al aan dat zij graag willen kijken welke kansen er voor promotie van de punters liggen. Er moet daarbij gekeken worden welke doelgroepen je wilt bereiken en op welke manieren dit het beste gedaan kan worden. Daarnaast kan er ook gekeken worden hoe de marketing verbeterd kan worden. De kansen voor promotie en marketing dienen samen met andere betrokken

partijen in het gebied verkend te worden, zoals de zeilvereniging, stichting Het Punterwezen maar ook de stichting Weerribben-Wieden.

Actie: punterbouwers, stichting Het Punterwezen, zeilvereniging 't Wiede en stichting Weerribben-Wieden

11. Vaarverordening

De algemene klacht is dat de vaarverordening in Giethoorn niet of nauwelijks wordt nageleefd of gehandhaafd. Juist de vaarverordening kan worden gebruikt om de punter als echt cultureel erfgoed te erkennen. Op dit moment heeft de authentieke houten punter een voorrangpositie, maar hier wordt door verhuurders weinig mee gedaan. Er zou, bijvoorbeeld door middel van gesprekken tussen de gemeente, lokale recreatieve ondernemers en punterbouwers, gekeken kunnen worden of de vaarverordening beter nageleefd, gehandhaafd en aangescherpt kan worden, zodat er wederzijds begrip ontstaat en er in de toekomst meer houten punters kunnen (blijven) varen.

Actie: gemeente Steenwijkerland, lokale (recreatieve) ondernemers en punterbouwers

12. Subsidieregeling voor particulieren

De gemeente heeft grote subsidiebedragen uitgetrokken voor de omschakeling naar elektrisch varen voor rondvaartboten. In het belang van het behoud van cultureel erfgoed zou eenzelfde regeling niet misstaan voor de bouw van punters voor inwoners en bedrijven van Steenwijkerland of punterbezitters met een vaste ligplaats daar. Wel is het dan van belang een dergelijke regeling toe te passen voor een bepaald aantal punters per jaar gedurende een aantal jaren.

Actie: gemeente Steenwijkerland in samenwerking met punterbouwers

Literatuur

- Berk, G.L. (1979) *Zij leefden van water. Herinneringen aan de Noordwesthoek van Overijssel*. Meppel: Boom.
- Bijzetter, W. (2015, 11 september) *Beroepsvisser Stefan Lok zet paling uit*. [foto] Geraadpleegd op 22 maart 2018 van <https://www.steenwijkercourant.nl/nieuws/steenwijkerland/404706/vissers-zetten-24-000-jonge-palingen-uit.html>
- Bioblocks (z.d.) *Nationaal Park Weerribben-Wieden*. Geraadpleegd op 6 maart 2018 van <http://www.bioblocks.nl/startpagina>
- Broersma, M. (2017, 7 december) Regionale molenaars blij met plaats op UNESCO-lijst: 'Steuntje in de rug'. *De Stentor*. Geraadpleegd op 5 maart 2018 van <https://www.destentor.nl/zwolle/regionale-molenaars-blij-met-plaats-op-unesco-lijst-steuntje-in-de-rug~a1614403/>
- Centrum voor Ambachtseconomie (z.d) *De ambachtseconomie*. Geraadpleegd op 11 januari 2018 van <https://www.cvae.nl/de-ambachtseconomie>
- Groen Kennisnet (2016, 25 augustus) *Schaapherder en natuurbeheerder*. Geraadpleegd op 5 maart 2018 van <https://www.groenkennisnet.nl/nl/groenkennisnet/dossier/Schaapherder-en-natuurbeheer.htm>
- Klein Swormink, B. (2018, 10 januari) Goedkoop Chinees riet bedreigt inkomen veehouder. *Nieuwe Oogst*. [foto] Geraadpleegd op 16 januari 2018 van <https://www.nieuweoogst.nu/nieuws/2018/01/10/goedkoop-chinees-riet-bedreigt-inkomen-veehouder>
- Klinge, M., Grimm, M.P. & Klein Breteler, P.H.M. (1994) *Onderzoek naar de beroepsvisserij in Noordwest-Overijssel. Deel 1: inventarisatie en eerste beoordeling bestaande gegevens*. Witteveen+Bos, Deventer. Geraadpleegd op 5 maart 2018 van <http://edepot.wur.nl/213547>
- Kruitwagen, G. (2014) *Duurzaam aalbeheer op basis van balansberekeningen*. Witteveen+Bos, Deventer.
- Landschap Overijssel (z.d.) *Functieprofiel vrijwillige schaapherder*. Geraadpleegd op 5 maart 2018 van <http://vrijwilligersdesk.landschapoverijssel.nl/functieprofiel-vrijwillige-schaapherder>
- Nederlandse Vereniging van Klompenmakers (z.d.) Geraadpleegd op 11 januari 2018 van <http://www.nederlandseverenigingvanklompenmakers.nl/index.php>
- Provincie Overijssel (2018, 7 maart) *Subsidies*. Geraadpleegd op 6 maart 2018 van <http://www.overijssel.nl/loket/subsidies/>
- Provincie Overijssel (2009) *Rapport van de werkgroep rietimpuls Noordwest Overijssel*. Zwolle.

Sigtenhorst, N. van den. (2007) *Gieters gevaer van botie tot bok. Sporen van een puntercultuur*. Giethoorn: Stichting het Punterwezen.

Stichting het Punterwezen (z.d.) *Over de stichting 'Het Punterwezen'*. Geraadpleegd op 11 januari 2018 van <http://www.punterwezen.nl/content.aspx?contentId=954&SelectedMenu=31>

Terwan, P. & Fluit, N. van der. (2011) *Verkenning van de rietsector in Nationaal Park Weerribben-Wieden*. Paul Terwan onderzoek en advies / Bureau Natuur + Water, Utrecht / De Wijk.

Veen, K. van der. (2013, 14 november) *Punterbouw Giethoorn*. Geraadpleegd op 16 januari 2018 van <https://traditiesinoverijssel.mijnstadmijndorp.nl/node/285685>

Bijlage

Om een overzicht te geven van de sectoren of organisaties waarmee gesproken is tijdens dit onderzoek, volgt hieronder een lijst met geïnterviewden.

Groepsgesprekken hebben plaatsgevonden met de volgende sectoren of organisaties in de Kop van Overijssel:

1. Beroepsvissers uit het gebied
2. Punterbouwers van de werven uit Giethoorn
3. Een afvaardiging van riettelersvereniging de Wieden, rietvereniging de Weerribben en de Algemene Vereniging voor Rietcultuur in Nederland - afdeling Oldemarkt en omstreken
4. Zeilvereniging 't Wiede
5. Stichting het Punterwezen
6. Gemeenteraadslid uit Giethoorn

Daarnaast hebben interviews plaatsgevonden met:

7. Projectleider van de provincie Overijssel
8. Senior beleidsmedewerker gemeente Steenwijkerland
9. Afvaardiging stichting Nationaal Park Weerribben-Wieden